

Вісник Дніпропетровського університету. Історія та археологія
Visnik Dnipropetrovs'kogo universitetu. Seriâ: İstoriâ ta arheologiâ
Vestnik Dnepropetrovskogo universiteta. Seriâ: İstoriâ i arheologiâ
Dnipropetrovsk University bulletin. History & archaeology series

Visn. Dnipropetr. univ., Ser.: İstor. arheol. 2017. 25(1), 111–118

doi: 10.15421/261712

ISSN 2412-5334 (Print)
ISSN 2414-9578 (Online)

www.via.dp.ua

УДК 351/354 :627.8(477.75)«1950/1953»

П. В. Сацький

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Адміністрування будівництва Південно-Українського та Північно-Кримського каналів у 1950–1953 рр.

У статті досліджуються механізми забезпечення управління процесом будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів у командно-адміністративній системі в СРСР пізньосталінського періоду. Будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів для СРСР початку 1950-х рр. мало політичне значення, оскільки реалізація цього проекту мала забезпечити передумови для господарського освоєння південних районів України (в межах до 1954 р.) і північних районів Криму. Завдяки ефективній діяльності керівництва УРСР по забезпеченню будівництва Південно-Українському і Північно-Кримському каналів відбувається поштовх соціально-економічного розвитку в Криму, причому в самих відсталих районах області завдяки освоєнню капітальних вкладень по програмі будівництва каналів. Таким чином, Рада Міністрів і ЦК КП(б)У активно розширюють свою територіальну компетенцію на територію Криму.

Ключові слова: будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів, Міністерство бавовництва СРСР, ЦК КП(б)У, Рада Міністрів УРСР, південні райони України, північні райони Криму.

Сацький П. В. Администрирование строительства Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов в 1950–1953 гг.

В статье исследуются механизмы управления процессом строительства Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов в командно-административной системе Советского Союза позднесталинского периода. Строительство Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов для СССР начала 1950-х гг. имело политическое значение, поскольку реализация этого проекта должна была обеспечить предпосылки для хозяйственного освоения южных районов Украины (в пределах в до 1954 г.) и северных районов Крыма. Благодаря эффективной деятельности руководства УССР по обеспечению строительства Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов происходит оживление социально-экономического развития в Крыму, причем в самих экономически отсталых районах области, что было обусловлено освоением капитальных вложений по программе строительства каналов. Таким образом, Совет Министров и ЦК КП(б)У активно распространяли свою территориальную компетенцию и на территорию Крыма.

Ключевые слова: строительство Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов, Министерство хлопководства СССР, ЦК КП(б)У, Совет Министров УССР, южные районы Украины, северные районы Крыма.

Satskyi P. V. Construction Management South-Ukrainian and North-Crimean channels in 1950–1953.

In the current article the analysis of the mechanisms of the providing of management of the building process of the Southern-Ukrainian and Northern-Crimean channels in the command-administrative system of USSR during the late Stalinist period has been made. The building of Southern-Ukrainian and Northern-Crimea channels had a particular political value for USSR in the beginning of 1950s, while the realization of this project was supposed to create the prerequisites for the economic development of the Southern regions of Ukraine (until 1954) and the Northern regions of the Crimea. The General Directorate «Ukrvodstroy» of the Ministry of Cotton of USSR was supposed to be responsible for the building of the Southern-Ukrainian and Northern-Crimean channels. However, the Ministry of Cotton as well as other union ministries turned out to be ineffective in the process of administering of «communism construction». On the other hand, the Council of Ministers of Ukrainian SSR and the Communist Party of the Soviet Union were very effective in providing

of the building of the Southern-Ukrainian and Northern-Crimean channels. Due to the effective activity of the leadership of Ukrainian SSR related to the providing of the building of Southern-Ukrainian and Northern-Crimean channels, the revival of the social-economic development of the Crimea took place, particularly in the far end regions of the Crimea it happened due to the development of capital investments required for the program of channels building. Thus, the Council of Ministers of Ukrainian Soviet Socialist Republic and the Central Committee of Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine was actively expanding its territory competence on the territory of the Crimea.

Key words: construction of South-Ukrainian and North-Crimean channels, the Ministry of cotton of USSR, the Central Committee of Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine, Council of Ministers of Ukrainian Soviet Socialist Republic, southern regions of Ukraine, northern regions of Crimea.

Постановка проблеми. Політична і адміністративна система СРСР у період після Другої світової війни на перший погляд представляла собою чітко ієрархізовану структуру командно-адміністративного принципу управління. Проте, це уявлення лише зовнішнє і сформувалося воно у зв'язку із наявністю культу особи Й. Сталіна, котрий забезпечував функціональну стабільність і ефективність пануючої в Радянському Союзі системи. При аналізі процесу адміністративного забезпечення реалізації великих за масштабами проектів одразу помітні численні збої системи адміністрування, нераціональне використання трудових, матеріальних, фінансових і, зрештою, адміністративних ресурсів. Показником невисокого рівня ефективності командно-адміністративної системи в СРСР пізньосталінського періоду були зміни в системі державного адміністрування, які здійснювалися доволі регулярно у відповідності до потреб політичної й соціально-економічної ситуації та під реалізацію конкретних проектів. Система командного управління часто змінювалась «в ручному режимі», за ініціативою вищого керівництва Радянського Союзу й особисто Й. Сталіна. Також командно-адміністративна система в СРСР періоду пізньої сталінщини функціонувала без належного врахування регіональної господарської специфіки.

Яскравою ілюстрацією вад радянської командно-адміністративної системи був процес адміністративного забезпечення будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів, який було розпочато на підставі постанови Ради Міністрів СРСР і Центрального Комітету Всесоюзної Комуністичної партії (більшовиків) від 20 вересня 1950 р. «Про будівництво Каховської гідроелектростанції, Південно-Українського, Північно-Кримського каналів і про зрошування земель південних районів України і північних районів Криму». Отже, будівництво системи зрошування мало здійснюватися на території Української Радянської Соціалістичної Республіки (у межах до 1954 р., тобто, до включення Криму до складу УРСР), а також на території Кримської області, котра на

той момент перебувала у складі Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки. Вже у процесі будівництва каналів і системи зрошування на початковому етапі, фактично, відбувається формування цілісного соціально-економічного комплексу на території півдня УРСР і півночі Криму (варто зауважити, що північні райони Криму були найбільш економічно відсталіми і найменш заселеними). Тому управління процесом будівництва потребувало жорсткої командної вертикалі, яка мала поширювати свої територіальні компетенції на територію двох республік СРСР.

Зміни у радянській системі адміністрування здійснювалися часто «в ручному режимі» навіть за умови необхідності внесення змін до Конституції СРСР, коли необхідно було створювати нові міністерства. Таким чином, міністерства були адміністративними інституціями, статус яких не був стабільним, на відміну від органів правлячої партії в СРСР. Проте, в умовах тотального одержавлення економіки, саме міністерства мали реалізувати право власності держави на засоби виробництва, а також функцію управління цією власністю. Останні зміни до Конституції СРСР в пізньосталінський період передбачали утворення ряду загальносоюзних міністерств. Створення нових міністерств було обумовлено потребою адміністрування ряду державних програм і, фактично, під кожен із запланованих грандіозних програм було створено окреме міністерство. Серед таких програм, під які утворювалися міністерства, було нарощування виробництва і експорту бавовни і розвитку текстильної промисловості в СРСР, яка мала забезпечуватися бавовняною сировиною. Причому, виробництво цієї сировини планувалося у значній мірі на території європейської частини СРСР, зокрема, півдня Української Радянської Соціалістичної Республіки.

На початку 1950-х рр. активно здійснюється нарощування обсягів вирощування бавовника на півдні УРСР, зокрема, цю роботу активно проводять місцеві партійні комітети. Так Херсонський обласний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України на 22 вересня

1951 р. доповідав Політбюро ЦК КП(б)У, що по області обкомом було проведено значну організаційну роботу заради збільшення врожаїв бавовника. Зокрема, 1951 р. було засіяно бавовником 178 тис. га, що на 11,3 % більше ніж 1950 р. (Отчет Херсонского обкома, 1951, арк. 33). Під програму розвитку бавовництва у європейській частині СРСР і було започатковано будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів та системи зрошування у південних районах України і в північних районах Криму.

Офіційно проект будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів та системи зрошування півдня України і півночі Криму мало курувати Міністерство бавовництва СРСР. Промисловість, котра відбудовувалась у пізньосталінський період, потребувала забезпечення електроенергією. Крім того, потреби в забезпеченні електроенергією поставали і на запити розвитку сільського господарства півдня України, який планувався після будівництва Південно-Українського каналу та системи зрошування. Тому заради сезонного перерозподілу вироблених енергетичних потужностей була актуальною потреба формування великих енергетичних районів на основі об'єднання локальних енергетичних систем. Із цією метою було започатковано будівництво Каховської гідроелектростанції, котра мала об'єднати у єдиний Південний енергорайон Подніпровську систему, Миколаїв, Херсон, Одесу і Крим (Схема розвитку, 1951, арк. 3). Обсяги енергетичного будівництва в СРСР післявоєнного періоду обумовили необхідність створення в умовах командно-адміністративної системи в СРСР окремого Міністерства електростанцій.

Для будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів та системи зрошування півдня України і півночі Криму спеціально було утворено Головне Управління «Укрводбуд» Міністерства бавовництва СРСР. Будівництво Каховської ГЕС було покладено на Головне Управління «Дніпробуд» Міністерства електростанцій СРСР. «Дніпробуд» займався відбудовою Дніпровської гідроелектростанції (ДніпроГЕС) і вже на завершальному етапі відбудови цієї електростанції, його керівництво було зобов'язано на 1 травня 1951 р. перемістити адміністративні потужності із міста Запоріжжя до міста Каховки на будівництво Каховської ГЕС (Проект письма, 1950, арк. 4). Такою було визначено адміністративну структуру, яка мала здійснювати керівництво процесом будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів та Каховської ГЕС. При

цьому, дане будівництво отримало офіційний статус «будівництва комунізму», що передбачало пріоритетний характер його забезпечення матеріалами та іншими ресурсами.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Аналіз системи адміністративного забезпечення будівництва цих об'єктів здійснювався у ряді видань періоду активної фази будівництва, зокрема у роботі Ю. М. Шоломій (Шоломій, 1952). Проте, роботи цього періоду, навіть у разі коли їх авторами були науковці, носили пропагандистський характер. У більш пізній період уваги заслуговують публікації за авторством безпосередніх керівників будівництва, зокрема, Начальника Головного Управління «Укрводбуд» Міністерства бавовництва СРСР А. Бочкіна (Бочкин, 1978, сс. 51–53). У своїй роботі, А. Бочкін здійснював аналіз реалізації проекту «сталінського будівництва» на півдні України і його робота містить певний жаль з приводу того, що на найвищому рівні в СРСР було прийнято рішення відмовитись від будівництва Південно-Українського каналу коли вже було проведено численні будівельні роботи. Хоча 1951 р. було опубліковано роботу А. Бочкіна пропагандистського характеру, в якій він доволі яскраво висвітлював ентузіазм і перспективи реалізації проекту гідробудівництва в південних регіонах України і в північних районах Криму (Бочкин, 1951). В цілому, питання будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів тривалий час викликало мало інтересу у дослідників у зв'язку із відмовою 1953 р. від реалізації планів будівництва, які було передбачено постановою від 20 вересня 1950 р.

Метою статті є дослідження системи адміністративного забезпечення будівництва Каховської ГЕС і Південно-Українського і Північно-Кримського каналів, а також місця Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У у системі адміністрування цієї «будови комунізму».

Виклад основного матеріалу. Для будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів та системи зрошування півдня України і півночі Криму було вже на 2 лютого 1951 р. створено у структурі Міністерства бавовництва СРСР організацію «Укрводбуд» (И. Сталину, 1951, арк. 5). Від самого початку будівництва слід відзначити принципіву відмінність у підході до адміністрування будівництва Каховської ГЕС і Південно-Українського й Північно-Кримського каналів, оскільки будівництво ГЕС мала здійснювати організація із досвідом побудови такого роду споруд, а для будівництва каналів було закладено

принципово нову організацію. Це надалі обумовило значно менші можливості для Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У брати участь в управлінні процесом будівництва Каховської ГЕС. У той час як «Укрводбуд» виявився від самого початку свого створення цілковито залежним від урядових і партійних структур УРСР. Також, слід відзначити, що «Дніпробудом» здійснювалося локальне будівництво, обмежене лише Каховським районом Херсонської області, тоді як «Укрводбудом» будівництво здійснювалось на території чотирьох областей УРСР і в Криму. Будівництво «Укрводбуду» потребувало посиленого адміністрування, оскільки воно зачіпало багато різних галузей як господарства так і соціальних. Для координації роботи по всіх цих галузях виникла потреба координації більш високого рівня ніж саме Головне Управління «Укрводбуд», але і більш локального ніж загальносоюзне міністерство чи Рада Міністрів СРСР.

Не зважаючи на жорстку командно-адміністративну систему в СРСР пізньосталінського періоду, у питанні будівництва Каховської ГЕС та Південно-Українського і Північно-Кримського каналів слід вирізняти декілька рівнів адміністрування. Перший рівень – по вертикалі, Радою Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б). Звітувати на цьому рівні мали компетенцію як ЦК КП(б)У, котре здійснювало курування реалізації проекту, так і безпосередньо керівництво, зокрема, «Укрводбуду». У свою чергу, керівництво «Укрводбуду» було підзвітним також і керівництву УРСР, зокрема, Начальник Головного Управління «Укрводбуд» А. Бочкін і Начальник політвідділу «Укрводбуду» М. Штефан надсилали звіти про роботу на будівництві у межах своєї компетенції до Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У. У цьому питанні слід відзначити особливість, не зважаючи на те, що «Укрводбуд» перебував у статусі Головного Управління Міністерства бавовництва СРСР, його начальник звертався до ЦК ВКП(б) (КПРС), оминаючи міністерство, у підпорядкуванні якого перебувало його Головне Управління. Більше того, А. Бочкін у зверненні до Секретаря ЦК ВКП(б) Г. Маленкова ставив під сумнів можливості міністерства, якому підпорядковувалось його Управління, зокрема, у питанні фінансування, проектного і матеріального забезпечення будівництва тощо, вказуючи, що із-за цих недоліків постачання будівництва плани його реалізації опинилися на межі зриву (Секретарю ЦК ВКП(б), 1952, арк. 126). Цей факт є свідченням особливого статусу Головного Управління «Укрводбуд», зважаючи, що

воно здійснювало «будівництво комунізму», котре перебувало на контролі у центральних керівних органів СРСР, зокрема у Ради Міністрів СРСР, котра у своїх постановах регламентувала питання забезпечення будівництва як матеріального, так і фінансового та кадрового. Так, у відповідному зверненні до Г. Маленкова А. Бочкін і М. Штефан зверталися із заявою про те, що ряд загальносоюзних міністерств не виконують постанову Ради Міністрів СРСР. Зокрема, йшлося про Міністерство шляхів сполучення СРСР, яке не забезпечувало поліпшення і розширення магістральних та під'їзних шляхів для потреб будівництва (Секретарю ЦК ВКП(б), 1952, арк. 129). Водночас, у зверненні лише позитивно відзначалась роль у забезпеченні процесу будівництва Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У.

Особливо зверталась увага на важливе значення сприяння ЦК КП(б)У будівництву в кадровому забезпеченні, що визначало ситуацію на першому етапі будівництва, проте, як зазначалося у зверненні, цього було вже не достатньо. Також, у зверненні відзначалося, що Міністерство бавовництва СРСР кадрів на будівництво не надавало взагалі й, як було зроблено висновок А. Бочкіним і М. Штефаном, не мало змоги їх надати (Секретарю ЦК ВКП(б), 1952, арк. 131). Доволі різка критика роботи Міністерства бавовництва СРСР і обережність в оцінці сприяння будівництву зі сторони Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У є свідченням про формальний характер курування будівництвом зі сторони цього загальносоюзного міністерства, котре, очевидно, не мало у своєму розпорядженні ні досвіду ні належних ресурсів для реалізації подібних проектів. З іншого боку, обережність в оцінках сприяння будівництву зі сторони керівництва УРСР говорить про високу ефективність сприяння з його сторони, не зважаючи на те, що це сприяння не було прямою компетенцією Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У. Тут нам слід звернути увагу на наступний рівень адміністрування будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів, горизонтальний.

У командно-адміністративній системі СРСР пізньосталінського періоду горизонтальна система адміністрування будівництва була можливою виключно на ініціативній основі. Ініціативу по сприянні будівництву від самого прийняття постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) від 20 вересня 1950 р. виявляє ЦК КП(б)У. Ця ініціатива була спрямованою в першу чергу на мобілізацію кадрових ресурсів на території УРСР для будівництва. Сам А. Бочкін

на нараді в ЦК КП(б)У від 7 жовтня 1950 р. з приводу обговорення постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) від 20 вересня 1950 р. звернувся до керівництва УРСР за сприянням у підготовці кадрів, зокрема, щодо створення для цього навчального комбінату (Стенограма соєвещання, 1950, арк. 4а). Також А. Бочкін заявив, що у більшості інженерно-технічний склад для будівництва доведеться залучати на території України і Криму. Заява була прийнята керівництвом УРСР, зокрема, Першим Секретарем ЦК КП(б)У Л. Мельниковим із готовністю сприяти мобілізації кадрів для будівництва. І ЦК КП(б)У забезпечувало будівництво доволі успішно як інженерно-технічними так і адміністративними кадрами, мобілізуючи їх шляхом оргнабору по партійній лінії, з приводу чого Начальник політвідділу «Укрводбуду» М. Штефан звертався до ЦК КП(б)У (Заведующому отделом, 1951, арк. 142, 143). Отже, виявлена ініціатива у кадровому забезпеченні «Укрводбуду» зі сторони ЦК КП(б)У закладає передумови для виконання контрольних функцій щодо діяльності цього Головного Управління.

У ЦК КП(б)У діяльність «Укрводбуду» безпосередньо курував начальник Відділу будівництва і будматеріалів П. Мацуї. Перед ним щодо ідеологічної та кадрової роботи регулярно звітував Начальник політвідділу «Укрводбуду» М. Штефан, оскільки мобілізацію кадрового потенціалу здійснювали структури КП(б)У, а роботу із кадрами курували партійні структури, утворені на будівництві. Тому політичні управління будівництва, фактично, підпорядковувалися ЦК КП(б)У за ініціативним принципом. ЦК КП(б)У взяло на себе ініціативу по забезпеченню умов для проектного забезпечення будівництва, про це відзначали А. Бочкін та М. Штефан у своєму зверненні до Г. Маленкова. Зокрема, ішлося про забезпечення інженерно-технічними кадрами організацій «Укрводбуд» і «Укрводпроект». Проектна організація «Укрводпроект» також була підпорядкована Міністерству бавовництва СРСР, проте, це підпорядкування також було формальним, зважаючи, що ця проектна організація була необхідною для забезпечення проектами будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів (Секретарю ЦК ВКП(б), 1952, арк. 125). Відповідно, питання проектного забезпечення будівництва також на ініціативній основі взяло під своє адміністрування ЦК КП(б)У, про що у зверненні до Г. Маленкова засвідчували А. Бочкін і М. Штефан.

У тому ж зверненні вони звернули увагу, що Міністерство бавовництва СРСР, якому підпорядковувалось Головне Управління «Укрводбуд», не змогло створити у Запоріжжі філію проектного інституту «Укргіпробавовна» (колишній Укрводпроект, який було перейменовано після його перепідпорядкування Міністерству бавовництва СРСР від 6 березня 1951 р.). Тобто, у даному зверненні явно прослідковується прагнення зі сторони «Укрводбуду» позбутися чи мінімізувати непотрібну йому «опіку» загальносоюзного міністерства, мотивуючи це неспроможністю даного міністерства забезпечити належні умови для здійснення будівництва. Фактор безпосереднього звернення керівництва «Укрводбуду» до Секретаря ЦК ВКП(б), причому, із прагненням усунути «опіку» зі сторони загальносоюзного міністерства, якому він був підпорядкований, а також звіт про добре налагоджену співпрацю на ініціативній основі із ЦК КП(б)У демонструє можливості та шляхи налагодження в командно-адміністративній системі договірних зв'язків за горизонтальним принципом, які давали більш вагомий результати ніж вертикальне адміністрування.

У контексті ініціативного адміністрування будівництва на території УРСР за горизонтальним принципом зі сторони ЦК КП(б)У варто відзначити, що воно здійснювалося на засадах Статуту ВКП(б) і, відповідно, республіканська партійна організація мала здійснювати роботу по організації партійних структур на будівництві як організуючого ядра. Тому ініціатива партійного керівництва УРСР була цілком у рамках Статуту партії, проте, вартим уваги є те, що ЦК КП(б)У і Рада Міністрів УРСР активно взяли на себе функцію по підготовці проектів постанов Ради Міністрів СРСР, залучаючи для цього представників партійного і радянського керівництва Кримської області (на той час РРФСР), а також Міністерства бавовництва СРСР. Характерно, що проекти постанов спрямовувалися на затвердження Й. Сталіну, котрий на той період був Головою Ради Міністрів СРСР (Товарищу Сталіну І. В., 1950, арк. 1).

У даному разі слід відзначити дотримання ієрархічного принципу, коли безпосередньо до Й. Сталіна у питанні «будівництва комунізму» мали повноваження звертатися Перший Секретар ЦК КП(б)У спільно із іншими відповідальними керівниками по партійній, урядовій та радянській лінії. Зокрема, зазначений лист із проектом постанови Ради Міністрів СРСР було підписано Першим Секретарем ЦК КП(б)У Л. Мельниковим, Головою Ради Міністрів УРСР

Д. Коротченком, Головою облвиконкому Кримської області С. Постоваловим, Міністром бавовництва СРСР У. Юсуповим, Першим Секретарем Кримського обкому ВКП(б) П. Титовим. Тобто, для проведення питання прийняття постанови Радою Міністрів СРСР шляхом її затвердження Й. Сталіним було задіяно як управлінські ланки по вертикалі так і по горизонталі.

У подальшому до Й. Сталіна у питанні забезпечення будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів звертався також і сам Л. Мельников, щоправда, лише по партійній лінії з приводу створення політвідділу при «Укрводбуді» й політичних відділів при будівельно-монтажних управліннях у його структурі (И. Сталину, 1951, арк. 5). Ці політичні управління у перспективі займалися питаннями роботи із кадрами на території не лише УРСР, а й Кримської області, котра на той час перебувала за межами УРСР.

Отже, на ініціативній основі за горизонтальним принципом адміністрування будівництва ЦК КП(б)У розширює свою компетенцію за межі території УРСР. Вже 1951 р. проект постанови Ради Міністрів СРСР «Про заходи надання допомоги в проектуванні та будівництві Південно-Українського і Північно-Кримського каналів» спрямовується на більш низький рівень ніж це було 1950 р., на адресу Заступника Голови Ради Міністрів СРСР і Голови Держплану СРСР М. З. Сабурова. Цей проект постанови було направлено за підписами Голови Ради Міністрів УРСР Д. Коротченка і Першого Секретаря ЦК КП(б)У Л. Мельникова (Проект постановлення, 1951, арк. 108). У цьому проекті постанови ставилося питання не лише про взяття на себе зобов'язань Радою Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У, а також і Кримським облвиконкомом та рядом загальносоюзних міністерств.

Висновки. У процесі будівництва Південно-Українського та Північно-Кримського каналів загальносоюзні міністерства не завжди виявлялися ефективними управлінськими структурами і тому систему адміністрування процесу реалізації крупних будівельних проектів доводилося в ході їх реалізації коригувати. Коригування відбувалося доволі часто, шляхом залучення до адміністрування будівництва інших урядових та партійних структур, ентузіазм яких намагалися стимулювати організації, які було утворено для здійснення будівництва, а також партійні органи в УРСР (як ЦК КП(б)У так і місцеві партійні комітети). Питання участі пар-

тійних органів у процесі забезпечення адміністрування будівництва як Каховської ГЕС, так і Південно-Українського й Північно-Кримського каналів потребує окремого аналізу поряд із дослідженням процесу розвитку і зростання безпосередньо будівельних організацій, які було створено для здійснення будівництва цих об'єктів «будівництва комунізму».

Адміністративне забезпечення будівництва Каховської ГЕС і Південно-Українського й Північно-Кримського каналів відбувалося на двох рівнях паралельно, на вертикальному і горизонтальному. На вертикальному рівні забезпечення мало здійснюватися відповідно зобов'язанням, які на загальносоюзні міністерства накладалися автоматично, на підставі попередніх виконавчих нормативних актів. По окремих питаннях забезпечення будівництва адміністрування здійснювалося ЦК КП(б)У і Радою Міністрів УРСР. Проте, керівництво Головного Управління «Укрводбуд» активно контактувало безпосередньо ЦК ВКП(б), зокрема, із Г. Маленковим. Адміністрування будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів зі сторони загальносоюзних міністерств було не ефективним, на відміну від адміністрування будівництва Каховської ГЕС Міністерством електростанцій СРСР. Горизонтальний рівень адміністрування складається у відносинах Головного Управління «Укрводбуд» із ЦК КП(б)У і Радою Міністрів УРСР завдяки ініціативам керівництва УРСР у забезпеченні будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів. Керівництво УРСР перебирає на себе функції по ініціюванню проектів постанов Ради Міністрів СРСР із визначенням функцій у реалізації «будівництва комунізму» для загальносоюзних міністерств і включаючи у межі власної територіальної компетенції Кримську область. На відповідний рівень розширення компетенції керівництво УРСР виходить завдяки ефективності у здійсненні адміністрування будівництва на горизонтальному рівні при низькій ефективності вертикального адміністрування.

Дослідження проблематики адміністрування масштабних проектів, які реалізувалися на території УРСР і Криму, відкриває можливість для аналізу трансформації адміністративної системи в СРСР у післясталінський період, передумов послаблення вертикального адміністрування й закладення підвалин для управлінської ініціативи на регіональному рівні.

Бібліографічні посилання

- Бочкин, А. (1951). *У истоков великой стройки (записки строителя)*. Симферополь: Крымиздат.
- Бочкин, А. (1978). *С водой как с огнем (рассказ гидростроителя)*. Москва: Советская Россия.
- Заведующому отделом строительства и стройматериалов ЦК КП(б) Украины тов. Мацуй П. А. Информация о массово-политической работе, проведенной на строительстве Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов в октябре 1951 г. Начальника Политотдела «Укрводстроя» М. Штефана. (15 ноября 1951). У *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 1, оп. 24, спр. 1356.
- И. Сталину Секретаря ЦК КП(б)У Л. Мельникова (2 февраля 1951). У *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 1, оп. 24, спр. 905.
- Отчет Херсонского обкома КП(б) Украины к докладу на Политбюро ЦК КП(б)У (22 сентября 1951). У *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 1, оп. 24, спр. 813.
- Проект письма на имя тов. Сталина И. В. и Постановления С. М. СССР «О мероприятиях по обеспечению выполнения постановления С. М. СССР от 20.IX.1950 года № 4000 по строительству Каховской гидроэлектростанции» (Октябрь 1950). У *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 1, оп. 24, спр. 907.
- Проект постановления Совета Министров Союза ССР «О мерах оказания помощи в проектировании и строительстве Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов». Сабурову М. З. Председателя Совета Министров УССР Д. Коротченка, Секретаря Центрального Комитета КП(б) Украины Л. Мельникова (8 сентября 1951). У *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 1, оп. 24, спр. 905.
- Секретарю ЦК ВКП(б) товарищу Маленкову Г. М. Начальника строительства Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов А. Бочкина, Начальника политотдела строительства М. Штефана (31 января 1952). У *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 1, оп. 24, спр. 1773.
- Стенограмма совещания в ЦК КП(б)У по вопросу строительства Южно-Украинского канала (7 октября 1950). У *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 1, оп. 24, спр. 235.
- Схема развития электрических сетей от Каховской ГЭС (28 июня 1951). У *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 1, оп. 24, спр. 1291.
- Товарищу Сталину И. В. Мельникова Л., Коротченко Д., Постовалова С., Юсупова У., Титова П. (Октябрь 1950). У *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 1, оп. 24, спр. 908.
- Шоломій, Ю. М. (1952). *Перспективи розвитку народного господарства в зоні Каховського гідробудівництва*. Київ: Видавництво Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка.

References

- Bochkin, A. (1951). *U istokov velikoy stroyki (zapiski stroitelya)*. Simferopol: Krymizdat (in Russian).
- Bochkin, A. (1978). *S vodoy kak s ognem (rasskaz gidrostroitelya)*. Moscow: Sovetskaya Rossiya (in Russian).
- Zaveduyushchemu otdelom stroitel'stva i stroymaterialov TsK KP(b) Ukrainy tov. Matsuy P. A. Informatsiya o massovo-politicheskoy rabote, provedennoy na stroitel'stve Yuzhno-Ukrainskogo i Severo-Krymskogo kanalov v oktyabre 1951 g. Nachal'nika Politotdela «Ukrvodstroya» M. Shtefana [For the head of the department of construction and building materials of the Central Committee of the Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine Matsui P. Details of mass political work that has been carried out on the construction of the South-Ukrainian and North-Crimean channels in October 1951 from the Head of the Political Department «Ukrvodstroy» Shtefan M.] (November 15, 1951). In *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*. Fund 1, descr. 24, file 905 (in Russian).
- I. Stalinu Sekretarya TsK KP(b)U L. Mel'nikova [To Stalin from the Secretary of the Central Committee of the Communist Party (Bolsheviks) L. Melnikov] (February 2, 1951). In *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*. Fund 1, descr. 24, file 905 (in Russian).
- Otchet Khersonskogo obkoma KP(b) Ukrainy k dokladu na Politbyuro TsK KP(b)U [Report of the Kherson Regional Committee of the CP (b) of Ukraine to the report to the Politburo of the Central Committee of the Communist Party (Bolshevik) of Ukraine] (September 22, 1951). In *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*. Fund 1, descr. 24, file 813 (in Russian).
- Proekt pis'ma na imya tov. Stalina I. V. i Postanovleniya S. M. SSSR «O meropriyatiyakh po obespecheniyu vypolneniya postanovleniya S. M. SSSR ot 20.IKh.1950 goda № 4000 po stroitel'stву Kakhovskoy gidroelektrostantsii» [Draft letter addressed to Stalin and the project of decision of the USSR Council of Ministers «On measures to ensure the implementation of the decision of Council of Ministers of USSR of 20 September 1950 № 4000 for construction of the Kakhovka hydroelectric power station»] (October 1950). In *Central State*

Archive of Public Organizations of Ukraine. Fund 1, descr. 24, file 907 (in Russian).

- Proekt postanovleniya Soveta Ministrov Soyuza SSR «O merakh okazaniya pomoshchi v proektirovanii i stroitel'stve Yuzhno-Ukrainskoho i Severo-Krymskoho kanalov» Saburovu M. Z. Predsedatelia Soveta Ministrov USSR D. Korotchenka, Sekretaria Tsentral'noho Komiteta KP(b) Ukrainy L. Mel'nykova [The project of decree of the USSR Council of Ministers «On Measures to assist in the design and construction of the South-Ukrainian and North-Crimean channels». Sent to M. Saburov from the Chairman of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR D. Korochenko and Secretary of the Central Committee of the Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine L. Melnikov]. (September 8, 1951). In *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*. Fund 1, descr. 24, file 905 (in Russian).
- Sekretaryu TsK VP(b) tovarishchu Malenkovu H. M. Nachal'nyka stroitel'stva Yuzhno-Ukrainskoho y Severo-Krymskoho kanalov A. Bochkyna, Nachal'nyka politotdela stroitel'stva M. Shtefana [From the head of construction of the South-Ukrainian and North-Crimean channel A. Bochkyn and the head of the political department «Ukrvodstroya» M. Shtefan to the Secretary of the Central Committee of the All-Union Communist Party (Bolsheviks) G. Malenkov] (January 31, 1950). In *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*. Fund 1, descr. 24, file 1773 (in Russian).

Stenohramma soveshchaniya v TsK KP(b)U po voprosu stroitel'stva Yuzhno-Ukraynskoho kanala [Transcript of the meeting in the Central Committee of the Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine on the construction of the South-Ukrainian channel] (October 7, 1950). In *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*. Fund 1, descr. 24, file 235 (in Russian).

Skhema razvitiya elektricheskikh setey ot Kakhovskoy HES (dlia Zav. viddilom budivnytstva i budmaterialiv TsK KP(b)U Matsuy P. A.) [The scheme of electric networks on the basis of the Kakhovka hydroelectric] (July 28, 1951). In *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*. Fund 1, descr. 24, file 1291 (in Russian).

Tovaryshchu Stalynu Y. V. Mel'nykova L., Korotchenko D., Postovalova S., Yusupova U., Titova P. [From Melnikov L., Korochenko D., Postovalov S., Yusupov Yu, Titov P. sent to Stalin J.] (October, 1950). In *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*. Fund 1, descr. 24, file 908 (in Russian).

Sholomiy, Yu. M. (1952). *Perspektyvy rozvytku narodnoho hospodarstva v zoni Kakhovsk'oho hidrobudivnytstva* [Prospects for the development of the national economy in the Kakhovka hydroelectricity zone]. Kyiv: Publishing House of the Taras Shevchenko State University of Kyiv (in Ukrainian).

Надійшла до редколегії 23.08.2017